

EURALEX XIX

Congress of the
European Association
for Lexicography

Lexicography for inclusion

7-9 September 2021
Virtual

www.euralex2020.gr

**Proceedings Book
Volume 2**

Edited by Zoe Gavriilidou, Lydia Mitits, Spyros Kiosses

EURALEX Proceedings

ISSN 2521-7100

ISBN 978-618-85138-2-2

Published by: SynMorPhoSe Lab, Democritus University of Thrace

Komotini, Greece, 69100

e-edition

Publication is free of charge

Edited by: Zoe Gavriilidou, Lydia Mitits, Spyros Kiosses

English Language Proofreading: Lydia Mitits and Spyridon Kiosses

Technical Editor: Kyriakos Zagliveris

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License

2021 Edition

Οι Φρασεολογισμοί-Κατασκευές της Νέας Ελληνικής Γλώσσας: Μια Λεξικογραφική Προσέγγιση

Onufrieva E.

Κρατικό Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας, Μόσχα, Ρωσία
lisa.onufrieva@gmail.com

Abstract

The paper explores the existing forms of lexicographic description of Modern Greek constructional phrasemes, which are productive phraseological patterns with one or more variable components (empty slots). The analysis of strategies chosen by monolingual Modern Greek dictionaries to describe constructional phrasemes shows the lack of a common approach to presenting phraseological units of this type, as well as the existence of some problems related to idiomatic syntactic constructions in general. One of these problems is the inclusion of lexically variable idiomatic constructions in dictionaries as totally fixed expressions, with their slots filled by some lexemes, and without any reference to their variability. The corpus data suggest that in some cases such way to describe constructional phrasemes does not reflect their real potential and use. The findings of the study indicate the need for developing new approaches towards the description of phraseological units of this type, as well as the need for preparing a special separate dictionary for them.

Keywords: phraseology, constructional phrasemes, phraseological patterns, lexicography

1 Εισαγωγή

Η εμφάνιση νέων θεωρητικών και πρακτικών κατευθύνσεων στη γλωσσολογία τις τελευταίες δεκαετίες άλλαξε τη θέση της φρασεολογίας ως επιστημονικού κλάδου. Όπως επισημαίνει ο Dmitry Dobrovol'skij, στη σύγχρονη γλωσσολογία η φρασεολογία μετατέθηκε «από μια περιθωριακή θέση, στην οποία βρισκόταν για μεγάλο χρονικό διάστημα, στο επίκεντρο του θεωρητικού ενδιαφέροντος» (Dobrovol'skij 2016: 19).

Η αύξηση του ενδιαφέροντος για την φρασεολογία έχει άμεση σχέση με την εμφάνιση μεγάλων σωμάτων κειμένων και τη δημιουργία συστημάτων μηχανικής μετάφρασης, καθώς και με τη συνεχιζόμενη στη γλωσσολογία ανάπτυξη διακλαδικών προσεγγίσεων. Κατά τη δημιουργία των πρώτων συστημάτων μηχανικής μετάφρασης, που βασίζονταν στους γενικούς γραμματικούς κανόνες της γλώσσας, οι ερευνητές αντιμετώπισαν το πρόβλημα της ικανοποιητικής μετάφρασης των συντακτικών κατασκευών, πολλές από τις οποίες παρουσίαζαν, σε κάποιο βαθμό, απόκλιση από τους γραμματικούς κανόνες. Η εξερεύνηση των σωμάτων κειμένων επηρέασε επίσης την εξέλιξη της φρασεολογίας, αφού έδωσε στους ερευνητές τη δυνατότητα επαλήθευσης πολλών καθιερωμένων αντιλήψεων που μέχρι τότε βασίζονταν μόνο στη διαίσθηση των ερευνητών. Έτσι, έγινε εμφανές ότι κάποια είδη φρασεολογικών μονάδων που παραδοσιακά θεωρούνταν «πυρήνας» της φρασεολογίας στην πραγματικότητα έχουν χαμηλή συχνότητα εμφάνισης στα σώματα κειμένων, ενώ η συχνότητα εμφάνισης άλλων γλωσσικών φαινομένων που μέχρι τότε θεωρούνταν «περιθωριακά» είναι πολύ υψηλή (βλ. π.χ. Granger & Paquot 2008: 29, Dobrovol'skij 2016: 12).

Ο Dobrovol'skij αναφέρει χαρακτηριστικά:

«[Ο]ταν οι γλωσσολόγοι άρχισαν να χρησιμοποιούν ενεργά τα σώματα κειμένων, αποδείχθηκε πως πολλά από τα λεγόμενα *περιθωριακά* γλωσσικά φαινόμενα έχουν πολύ υψηλή συχνότητα εμφάνισης και έτσι, ο σκοπός της περιγραφής τους από περιθωριακός γίνεται βασικός. Αυτό αφορά σε όλη τη φρασεολογία, καθώς και στην πληθώρα ποικίλων ανώμαλων – εν όλω ή εν μέρει – γλωσσικών φαινομένων». (Dobrovol'skij 2016: 12)¹

Εκτός από τη δυνατότητα της επαλήθευσης θεωρητικών υποθέσεων, τα δεδομένα των σωμάτων κειμένων έδωσαν στους ερευνητές μια πιο πλήρη εικόνα για το βαθμό και τους τύπους της μεταβλητότητας στερεότυπων εκφράσεων (βλ. π.χ. Philip 2008: 95, Fellbaum 2016: 412) και αποτέλεσαν μια παραστατική επιβεβαίωση του ισχυρισμού του John Sinclair ότι πολλές από «τις λεγόμενες “παγιωμένες” φράσεις» στην πραγματικότητα είναι κάθε άλλο παρά παγιωμένες» (Sinclair 2004: 30).

Σημαντικό βήμα για τη σύγχρονη θεωρία της φρασεολογίας υπήρξε και η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι οι περισσότερες σταθερές εκφράσεις αποτελούν επί μέρους πραγματώσεις άλλων, πιο γενικών δομών – πλαισίων (patterns) (Steyer 2015, 2020). Αυτή η ανακάλυψη έθεσε τη φρασεολογία και επομένως και τη φρασεογραφία απέναντι σε μια αλλαγή παραδείγματος.

Όπως υπογραμμίζει η Kathrin Steyer, «η παραδοσιακή επικέντρωση σε πολύ λεξικοποιημένες και συνήθως ιδιωματικές πολυλεκτικές εκφράσεις οδήγησε στην υπερεκτίμηση του μοναδικού τους καθεστώτος στο διανοητικό λεξικό» (Steyer 2015: 295–296). Η ίδια η Steyer υποστηρίζει ότι στην πραγματικότητα η πλειοψηφία των λεγόμενων «παγιωμένων» εκφράσεων αποτελεί διαφορετικές πραγματώσεις ίδιων συντακτικών πλαισίων:

¹ Η μετάφραση δική μας.

«[Ο]ι περισσότερες πολυλεκτικές εκφράσεις αποτελούν τυπικές λεξικές πραγματώσεις συγκεκριμένων πλαισίων ('πλαισίων πολυλεκτικών εκφράσεων'), τα οποία προέκυψαν ως αποτέλεσμα της επανειλημμένης χρήσης και μπορούν να συμπληρωθούν με συνεχώς εναλλασσόμενα γλωσσικά στοιχεία». (Steyer 2015: 279)²

Το λεξικό συμπλήρωμα τέτοιων πλαισίων, κατά την Steyer, μπορεί να είναι τόσο ιδιωματικό, όσο και μη ιδιωματικό (Steyer 2015: 281).

Πλαίσια πολυλεκτικών εκφράσεων αποτελούν και οι λεγόμενοι φρασεολογισμοί-κατασκευές (ΦΚ), εν μέρει λεξικοποιημένα ιδιωματικά συντακτικά σχήματα, τα οποία έχουν λεξική σημασία και ανήκουν στο λεξικό ως λεκτικές μονάδες. Ο όρος «φρασεολογισμοί-κατασκευές»³, που προτάθηκε από τον Dobrovól'skij 2011: 114), αντικατοπτρίζει μια νέα, διακλαδική προσέγγιση στη μελέτη και την περιγραφή των φρασεολογικών μονάδων.

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εξετάσει τους τύπους της λεξικογραφικής περιγραφής των φρασεολογισμών-κατασκευών στα λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας και να αναδείξει, χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα την περίπτωση του νεοελληνικού φρασεολογισμού *Όυτε Χ να Υ*, ότι πίσω από τη λεξικογραφική περιγραφή κάποιων εκφράσεων ως εντελώς παγιωμένων φρασεολογικών μονάδων στην πραγματικότητα μπορεί να κρύβονται παραγωγικά φρασεολογικά μοντέλα.

2 Η Έννοια των Φρασεολογισμών-Κατασκευών και η Θέση τους στη Σύγχρονη Ελληνική Λεξικογραφία

Οι φρασεολογισμοί-κατασκευές συμπεριλαμβάνονται ως ξεχωριστή τάξη φρασεολογισμών στην κατάταξη των φρασεολογικών μονάδων, προτεινόμενη από τους Anatoly Baranov και Dmitry Dobrovól'skij. Σύμφωνα με τον ορισμό των δύο γλωσσολόγων οι φρασεολογισμοί-κατασκευές αποτελούν «αυτόνομες συντακτικά εκφράσεις σταθερού περιεχομένου, από τις οποίες λείπουν κάποια στοιχεία (ορίσματα – απλά (X / Y) ή προτασιακά (P))» (Baranov & Dobrovól'skij 2014: 88). Υπογραμμίζουν δε ότι τα σταθερά λεξικά στοιχεία των φρασεολογισμών-κατασκευών μαζί με τη σύνταξή τους χαρακτηρίζονται από μια ενιαία σημασία, η οποία είναι «σχεδόν λεξική» (Baranov & Dobrovól'skij 2014: 88).

Βασικό δομικό γνώρισμα των ΦΚ είναι ότι αποτελούνται από ένα σταθερό συστατικό στοιχείο και ένα μεταβλητό συστατικό στοιχείο (κενό slot), το οποίο συμπληρώνεται ανάλογα με το περιεχόμενο και την πρόθεση του ομιλητή (π.χ. *Αυτό κι αν (δεν) είναι Χ!* – *Αυτό κι αν (δεν) είναι είδηση / έκπληξη / τύχη!* ή *Δεν πα' να Ρ – Δεν πα' να κοιτάν / τον τράβαγε από το μανίκι / φώναζε*). Ενώ τα λεξήματα στο σταθερό συστατικό στοιχείο ενός ΦΚ στις περισσότερες περιπτώσεις υφίστανται απώλεια σημασιακού περιεχομένου και χάνουν εν μέρει ή εν όλω τα χαρακτηριστικά του μέρους του λόγου στο οποίο ανήκουν, οι λέξεις που αποτελούν το μεταβλητό συστατικό στοιχείο συνδυάζονται μεταξύ τους σύμφωνα με τους γενικούς γραμματικούς κανόνες της γλώσσας και χρησιμοποιούνται στην κυριολεκτική τους σημασία. Έτσι, οι φρασεολογισμοί αυτού του τύπου εν μέρει αναπαράγονται ως έτοιμες φρασεολογικές μονάδες και εν μέρει παράγονται ως συντακτικές κατασκευές. Λόγω αυτής της ιδιότητας ανήκουν στην ενδιάμεση περιοχή ανάμεσα στη γραμματική και το λεξικό.

Οι ΦΚ αντιστοιχούν σε κάποιο βαθμό στα γλωσσικά φαινόμενα που είναι γνωστά στη διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία με τις ονομασίες *formal / lexically open idioms* (Fillmore et al. 1988: 505), *Phraseoschablonen* (Fleischer 1982: 135), *φρασεολογήματα* (Σεράτος 1994: 177–178), *φραστικά μοντέλα* (Συμεωνίδης 2000: 83) κ.α. Ο όρος «φρασεολογισμοί-κατασκευές» εμπνέεται, χωρίς αμφιβολία, από την γενικότερη φιλοσοφία της Γραμματικής Κατασκευών (Construction Grammar) του Charles Fillmore και της Adele Goldberg, αλλά προϋποθέτει και κάποιους επιπλέον περιορισμούς, τους οποίους θέτει αναγκαστικά ο χαρακτηρισμός ενός γλωσσικού φαινομένου ως «φρασεολογισμός» (βλ. π.χ. τους περιορισμούς σε ό,τι αφορά τον βαθμό της μεταβλητότητας και της ιδιωματικότητας, τον αριθμό των σταθερών λεξικών στοιχείων που περιέχει μια φρασεολογική μονάδα, κ.α.).

Η σταθερότητα της δόμησης και της χρήσης των ΦΚ, καθώς και η ιδιωματικότητά τους, μας επιτρέπει να κατατάξουμε τις δομές αυτές στο πεδίο της φρασεολογίας ως μία από τις πολλές κατηγορίες εκφράσεων που χαρακτηρίζονται ως «πολυλεκτικές» (Anastassiadis-Symeonidis et al. 2020). Σημαντικό γνώρισμα των ΦΚ είναι επίσης η εκφραστικότητά τους, αφού χρησιμοποιούνται στον λόγο ως έτοιμα εκφραστικά σχήματα με κάποια συγκεκριμένη πραγματολογική σημασία, καθώς και η συντακτική τους αυτονομία, η οποία μας επιτρέπει να τους διακρίνουμε από ένα άλλο είδος φρασεολογισμών, τους λεγόμενους «γραμματικούς» φρασεολογισμούς (π.χ. *μια και, παρόλο που* κ.α.).

Κάθε φρασεολογισμός-κατασκευή αποτελεί ιδιαιτερότητα μιας συγκεκριμένης γλώσσας και απαιτεί ξεχωριστή ανάλυση. Συνήθως υπάρχουν γραμματικοί και σημασιολογικοί περιορισμοί ως προς τη σύνδεση του σταθερού και του μεταβλητού συστατικού στοιχείου, γι' αυτό η επιλογή των λέξεων που μπορούν να ενταχθούν στο κενό slot είναι περιορισμένη. Επίσης, οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στη θέση του μεταβλητού συστατικού στοιχείου μπορεί να μην έχουν την ίδια συχνότητα: πολλές φορές ο φρασεολογισμός εκδηλώνει σαφείς προτιμήσεις όσον αφορά τις λέξεις με τις οποίες θα μπορούσε να συνεισφύσει. Τέτοιες πληροφορίες παρέχει η ανάλυση των δεδομένων από τα σώματα κειμένων.

Ενώ οι φυσικοί ομιλητές της γλώσσας χρησιμοποιούν ενστικτωδώς στο λόγο τους έτοιμα ιδιωματικά συντακτικά μοντέλα, τα οποία σε μερικές περιπτώσεις παρουσιάζουν απόκλιση από τους γενικούς κανόνες της γραμματικής, για τους μη φυσικούς ομιλητές υπάρχει πρόβλημα εντοπισμού των ΦΚ στο λόγο και της σωστής ερμηνείας τους.

Στην παρούσα μελέτη εξετάσαμε το πώς περιγράφονται οι ΦΚ στα εξής μονόγλωσσα λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας:

- *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας* της Ακαδημίας Αθηνών (ΧΛΑΝΓ 2014)
- *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου

² Η μετάφραση δική μας.

³ Αγγλ. phraseeme-constructions ή constructional phrasemes, γερμ. Phrasem-Konstruktionen, ρωσ. frazeologizmy-konstruktsii.

Θεσσαλονίκης (ΛΚΝ 1998)

- *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* του Γεωργίου Μπαμπινιώτη (Μπαμπινιώτης 2005)
- *Λεξικό της λαϊκής και της περιθωριακής μας γλώσσας* του Γεωργίου Κάτου (Κάτος 2016)

Η ανάλυση δείχνει ότι στα λεξικά δεν εντάσσονται οι ΦΚ που εμφανίστηκαν στη νεοελληνική γλώσσα τα τελευταία 10–20 χρόνια, παρόλο που πολλοί από αυτούς χρησιμοποιούνται ευρέως στον προφορικό λόγο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σε ορισμένες περιπτώσεις δεν εντάσσονται στα λεξικά και οι ΦΚ που αποτελούνται μόνο από λειτουργικές λέξεις ή αντωνυμίες, ίσως, εξαιτίας του «μη λεξικού» τους χαρακτήρα.

Κάποιες φορές ένας ΦΚ δεν εντάσσεται στο λεξικό ως σταθερή έκφραση με το σύμβολο ΦΡ., αλλά η σημασία που έχει αυτός ο ΦΚ συμπεριλαμβάνεται στο λεξικό ως μία από τις σημασίες μιας λέξης που συμπεριλαμβάνεται στο σταθερό συστατικό στοιχείο του. Για παράδειγμα, ο ΦΚ *X να σου (πε)τύχει* δεν παρουσιάζεται στο λεξικό Μπαμπινιώτη ως σταθερή έκφραση με το σύμβολο ΦΡ., αλλά στο λήμμα του ρήματος ‘πετυχαίνω’ αναφέρεται ότι αυτό το ρήμα μπορεί να χρησιμοποιείται για δήλωση δυσαρέσκειας ή ειρωνείας. Την ίδια στιγμή, τα παραδείγματα που συνοδεύουν αυτή τη σημασία του ρήματος ‘πετυχαίνω’ στο λεξικό Μπαμπινιώτη αποτελούν διαφορετικές πραγματώσεις του παραγωγικού μοντέλου *X να σου (πε)τύχει (γαμπρός / θέση να σου πετύχει!)* (Μπαμπινιώτης 2005: 1396). Σημαντικό μειονέκτημα αυτού του τρόπου περιγραφής των ΦΚ είναι η έλλειψη κάποιας ένδειξης ότι η σημασία που έχει ένα συγκεκριμένο λέξιμα πραγματώνεται από το λέξιμα αυτό μόνο μέσα σε ένα συγκεκριμένο φρασεολογικό πλαίσιο. Όμως, σύμφωνα με τις Μαριάννα Μίνη και Αγγελική Φωτοπούλου, στα λεξικά της Νέας Ελληνικής «δεν φαίνεται να συνάγεται αυστηρή τυπολογία [...] ως προς το τι είναι φράση παγιωμένη και τι είναι χρήση του ρήματος» (Μίνη & Φωτοπούλου 2009: 500). Σε περιπτώσεις που οι ΦΚ εντάσσονται στα λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας ως παγιωμένες εκφράσεις με το σύμβολο ΦΡ. ή *έκφρ.*, οι τρόποι της λεξικογραφικής περιγραφής τους διαφέρουν. Οι ΦΚ μπορεί να συμπεριλαμβάνονται στα νεοελληνικά λεξικά στο λήμμα κάποιου λεξήματος που αποτελεί μέρος του σταθερού συστατικού στοιχείου τους, ενώ στη θέση του κενού slot εμφανίζονται αποσιωπητικά. Για παράδειγμα, ο ΦΚ *Τι X, τι Y* εντάσσεται στο «Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας» στο λήμμα της αντωνυμίας ‘τι’ με αποσιωπητικά στη θέση των μεταβλητών συστατικών X και Y (*τι... τι...*) και συνοδεύεται από μερικά παραδείγματα, στα οποία τα σύμβολα X και Y αντικαθίστανται από κάποιο συγκεκριμένο λεξικό συμπλήρωμα (*τι σήμερα, τι αύριο / τι πρώτος, τι δεύτερος*) (ΧΑΝΓ 2013: 1591). Κατά τη γνώμη μας, τέτοιος τρόπος λεξικογραφικής περιγραφής των ΦΚ επιτρέπει στον χρήστη του λεξικού να αντιληφθεί ότι η συγκεκριμένη έκφραση αποτελεί παραγωγικό φρασεολογικό μοντέλο με μεταβλητό συστατικό στοιχείο.

Σε άλλες περιπτώσεις οι ΦΚ αναγράφονται στο λεξικό χωρίς αποσιωπητικά στη θέση του μεταβλητού συστατικού στοιχείου τους. Για παράδειγμα, ο ΦΚ *Μη σώσει(ς) και P* συμπεριλαμβάνεται στο Λεξικό Μπαμπινιώτη με τη μορφή του *μη σώσεις*. Το γεγονός ότι αυτός ο ΦΚ είναι στην πραγματικότητα ένα παραγωγικό φρασεολογικό μοντέλο με σημασιακά δεσμευμένο μεταβλητό συστατικό στοιχείο γίνεται αντιληπτό μόνο από το παράδειγμα που έπεται – *μη σώσεις κι έρθεις* (Μπαμπινιώτης 2005: 1731).

Επίσης, οι ΦΚ μπορεί να συμπεριλαμβάνονται στο λεξικό με το μεταβλητό συστατικό στοιχείο τους συμπληρωμένο με κάποια συγκεκριμένη λέξη ή κάποιο συγκεκριμένο συνδυασμό λέξεων. Σ’ αυτή την περίπτωση οι ΦΚ μπορεί να εμφανίζονται στο λεξικό είτε στο λήμμα ενός λεξήματος που αποτελεί μέρος του σταθερού συστατικού τους, είτε στο λήμμα μιας λέξης που συμπληρώνει το κενό slot. Είναι φανερό, όμως, ότι αυτός ο τρόπος λεξικογραφικής περιγραφής των ΦΚ δεν επιτρέπει στον χρήστη του λεξικού να καταλάβει ότι πίσω από τις εκφράσεις που παρουσιάζονται στο λεξικό ως παγιωμένες στην πραγματικότητα κρύβονται παραγωγικά φρασεολογικά μοντέλα που χαρακτηρίζονται από υψηλή μεταβλητότητα και μπορούν να συμπληρωθούν με ένα ευρύ φάσμα λέξεων ή συνδυασμών λέξεων.

Έτσι, η ανάλυση των τρόπων με τους οποίους οι νεοελληνικοί ΦΚ παρουσιάζονται στα λεξικά αναδεικνύει την απουσία στην ελληνική λεξικογραφία μιας ενιαίας προσέγγισης στην περιγραφή αυτού του τύπου φρασεολογισμών και μαρτυρά την ύπαρξη ορισμένων προβλημάτων που συνδέονται με τη λεξικογραφική περιγραφή αυτών των παραγωγικών φρασεολογικών μοντέλων. Ένα από αυτά τα προβλήματα είναι η ένταξη των ΦΚ στα λεξικά σε συμπληρωμένη μορφή ως εντελώς παγιωμένων εκφράσεων.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε λεπτομερέστερα την περίπτωση του νεοελληνικού ΦΚ *Ούτε X να Y*, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των δυσκολιών που σχετίζονται με τη λεξικογραφική περιγραφή των φρασεολογικών μονάδων αυτού του τύπου.

3 Η Φρασεολογική Κατασκευή *Ούτε X να Y* και οι Υπάρχουσες Λεξικογραφικές Περιγραφές της

Ο νεοελληνικός ΦΚ *Ούτε X να Y* αποτελείται από δύο συστατικά μέρη – ένα σταθερό (*Ούτε / μήτε να*) και ένα μεταβλητό (X, Y), που συμπληρώνεται ανάλογα με το περιεχόμενο και την πρόθεση του ομιλητή:

- (1) *Ούτε ψυχολόγος να ήταν, ούτε ψυχίατρος. Χαρτί και καλαμάρι με ήξερε* (Μουρσελάς Κ. «Βαμμένα κόκκινα μαλλιά»).
- (2) *Λέγε, ρε Μιστόκλη, τέτοια πολυλογία, αδερφάκι μου, ούτε βουλευτής να 'σουν* (X. Μίσσιος, «Καλά, εσύ σκοτώθηκες νορίς»).

Η φρασεολογική δομή αυτή, απ’ ό,τι φαίνεται, είναι μια ελλειπτική εκδοχή της συντακτικά πλήρους κατασκευής *Ούτε / Μήτε X να Y, (δεν) θα P*. Με βάση αυτό, τα παραδείγματα (1) και (2) μπορούν να αποκατασταθούν υποθετικά ως εξής:

- (1α) *Ούτε ψυχολόγος να ήταν, δεν θα με καταλάβαινε τόσο καλά.*
- (2α) *Ούτε βουλευτής να 'σουν, δε θα μιλούσες τόσο πολύ.*

Έτσι, η ιδιοματικότητα του ΦΚ *Ούτε X να Y* έχει να κάνει με την αφαίρεση κάποιων δομικών στοιχείων από μια πλήρη και εύκολα κατανοητή έκφραση. Γι’ αυτόν τον λόγο η αποκωδικοποίηση της σημασίας αυτού του ΦΚ απαιτεί

περισσότερη προσπάθεια εκ μέρους του δέκτη του μηνύματος.

Παρόλο που η κύρια σημασία του συνδέσμου 'ούτε' είναι αρνητική, ο ΦΚ *Ούτε X να Y* στην ουσία δεν δηλώνει άρνηση, αλλά, αντίθετα, παρομοιάζει μια κατάσταση, στην οποία αναφέρεται, με κάποια άλλη κατάσταση που περιγράφεται από το όρισμα P.

Παρά την φαινομενικά απλή του δομή, αυτός ο ΦΚ παρουσιάζει δυσκολία για αυτούς που μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα ως ξένη. Το πρόβλημα αυτό γίνεται αμέσως φανερό, αν δούμε κάποιες μεταφράσεις του ελληνικού ΦΚ σε άλλες γλώσσες, όπως στο εξής παράδειγμα, όπου η σημασία αυτού του ΦΚ αποδίδεται στα αγγλικά με τη διατήρηση της αρνητικής σημασίας του συνδέσμου 'ούτε':

(3) *Ούτε ψυχολόγος να ήταν, ούτε ψυχίατρος. Χαρτί και καλαμάρι με ήξερε* (Μουρσελάς Κ. «Βαμμένα κόκκινα μαλλιά»). *Maybe he wasn't a psychologist or a psychiatrist, but he sure as hell knew me inside out* (Mourselas K. "Red Dyed Hair", μτφρ.: F. A. Reed).

Η αναζήτηση του ΦΚ *Ούτε X να Y* στα μονόγλωσσα ελληνικά λεξικά μας έδωσε τα εξής συμπεράσματα. Στο «Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας» αυτή η φρασεολογική δομή συμπεριλαμβάνεται στο λήμμα του ουσιαστικού *παραγγελία* με τη μορφή του *Ούτε παραγγελία (να το έκανα / είχα κάνει)* και την ερμηνεία 'για κάτι που έγινε συμπτωματικά, τυχαία όπως ακριβώς ήθελε ο ομιλητής' (ΧΛΝΓ 2014: 1219). Στο «Λεξικό της κοινής νεοελληνικής» αυτή η φρασεολογική δομή συμπεριλαμβάνεται επίσης στο λήμμα του ουσιαστικού 'παραγγελία' με τη μορφή του *Ούτε παραγγελία να το 'χαμε* και την ερμηνεία 'για κτ. που συνέβη συμπτωματικά, όπως ακριβώς το επιθυμούσαμε' (ΛΚΝ). Στο Λεξικό Μπαμπινιώτη η παρούσα φρασεολογική δομή δεν συμπεριλαμβάνεται, ενώ στο «Λεξικό της λαϊκής και της περιθωριακής μας γλώσσας» Γεωργίου Κάτου συμπεριλαμβάνονται τέσσερις διαφορετικές πραγματώσεις της:

- *Ούτε γαμπρός να ντυνόσουν / στολιζόσουν!* στο λήμμα του ουσιαστικού *γαμπρός* με τον ορισμό 'έκφραση αγανάκτησης σε άντρα που καθυστερεί πολύ, προσέχοντας το ντύσιμό του, και μας αναγκάζει να τον περιμένουμε για μεγάλο χρονικό διάστημα',
- *Ούτε νύφη να ντυνόσουν / στολιζόσουν!* στο λήμμα του ουσιαστικού *νύφη* με τον ορισμό 'έκφραση αγανάκτησης προς γυναίκα, που, καθώς προσέχει πάρα πολύ το ντύσιμό της κατά τη διάρκεια που ντύνεται, μας αναγκάζει να την περιμένουμε πάρα πολύ',
- *Ούτε παραγγελία να το 'χαμε!* στο λήμμα του ουσιαστικού *παραγγελία* με τον ορισμό 'λέγεται για κάτι που από καθαρή σύμπτωση συνέβη ακριβώς έτσι όπως το επιθυμούσαμε',
- *Ούτε συνεννοημένοι να 'μασταν!* στο λήμμα του ρήματος *συνεννοούμαι* με τον ορισμό 'έκφραση θαυμασμού στην περίπτωση που δυο άτομα ενεργούν ταυτόχρονα με τον ίδιο τρόπο, χωρίς προηγουμένως να έχουν συνεννοηθεί' (Κάτος 2016).

Έτσι, η ανάλυση της λεξικογραφικής περιγραφής του ΦΚ *Ούτε X να Y* δείχνει ότι αυτό το παραγωγικό φρασεολογικό μοντέλο συμπεριλαμβάνεται στα νεοελληνικά λεξικά σε πέντε συμπληρωμένες μορφές χωρίς κάποια αναφορά στη μεταβλητότητά του. Σε όλες τις πέντε περιπτώσεις ο ΦΚ εμφανίζεται στο λεξικό στο λήμμα ενός λεξήματος που αποτελεί μέρος του μεταβλητού συστατικού στοιχείου του (*παραγγελία, γαμπρός, νύφη, συνεννοούμαι*), ενώ οι ορισμοί που δίνονται στα λεξικά για αυτές τις πέντε σταθερές εκφράσεις αποτελούν ερμηνείες επί μέρους πραγματώσεων ενός κοινού για αυτές παραγωγικού φρασεολογικού μοντέλου.

4 Η Φρασεολογική Κατασκευή *Ούτε X να Y* στο Σώμα Κειμένων e1TenTen14

Για να αξιολογήσουμε την αποτελεσματικότητα των υπαρχουσών λεξικογραφικών περιγραφών του ΦΚ *Ούτε X να Y* και να καταλάβουμε το βαθμό της μεταβλητότητάς του και τη συχνότητα συγκεκριμένων πραγματώσεών του, χρησιμοποιήσαμε το σώμα κειμένων e1TenTen14 (Greek Web Corpus), που περιέχει πάνω από 1,6 δισ. λέξεις και την παρούσα στιγμή αποτελεί το μεγαλύτερο σώμα κειμένων της νεοελληνικής γλώσσας από όλα τα διαθέσιμα.

Συνολικά εντοπίσαμε στο παρόν σώμα κειμένων 1 390 περιπτώσεις χρήσης του ΦΚ *Ούτε X να Y*. Το φάσμα των ρημάτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πυρήνας του προτασιακού ορίσματος αυτού του ΦΚ είναι αρκετά ευρύ, αλλά τη μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης έχει το ρήμα 'είμαι' (64,82%) και πολύ μικρότερη τα ρήματα 'έχω' (8,55%) και 'κάνω' (7,20%). Σπανιότερα χρησιμοποιούνται και άλλα ρήματα ('γράφω' – 1,73%, 'παίζω' – 1,58%, 'πηγαίνω' – 1,28%, 'δίνω' – 1,20%, 'ξέρω' – 1,20%, 'παίρνω' – 1,05%, 'γίνομαι' – 0,98%, κ.α.).

Στον Πίνακα 1 εμφανίζεται η συχνότητα λεξικών συνδυασμών που σχηματίζουν τα ρήματα του μεταβλητού συστατικού στοιχείου του ΦΚ *Ούτε X να Y*:

Συνδυασμός	Εμφανίσεις	Ποσοστό
<i>Ούτε συνεννοημένοι να ήμασταν</i>	43	3,09%
<i>Ούτε παραγγελία να (το) έκανα</i>	33	2,37%
<i>Ούτε παραγγελία να (το) είχα</i>	31	2,23%
<i>Ούτε επίτηδες να το έκανα</i>	25	1,80%
<i>Ούτε βάλτός να ήμουν</i>	19	1,37%
<i>Ούτε προφήτης να ήμουν</i>	14	1,01%
<i>Ούτε να το ήξερα</i>	14	1,01%

Table 1: Τα πιο σταθερά ορίσματα του ΦΚ *Ούτε X να Y* στο σώμα κειμένων.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1, η συνολική συχνότητα των πραγματώσεων *Ούτε παραγγελία να (το) έκανα* και *Ούτε παραγγελία να (το) είχα*, οι οποίες εμφανίζονται στο «Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας» και το «Λεξικό της κοινής νεοελληνικής», είναι μόνο 4,6% όλων των περιπτώσεων χρήσης του ΦΚ *Ούτε X να Y* στο σώμα κειμένων eITenTen14. Η συχνότητα της πραγμάτωσης *Ούτε συνεννοημένοι να ήμασταν*, η οποία συμπεριλαμβάνεται στο «Λεξικό της λαϊκής και της περιθωριακής μας γλώσσας» του Γ. Κάτου, είναι μόνο 3,09%. Οι εκφράσεις *Ούτε γαμπρός να ντυνόσουν / στολιζόσουν!* και *Ούτε νύφη να ντυνόσουν / στολιζόσουν!*, που εντάσσονται στο λεξικό Γ. Κάτου, δεν εμφανίζονται σ' αυτό το σώμα κειμένων ούτε μία φορά.

Την ίδια στιγμή συναντάμε στο σώμα κειμένων μια πληθώρα άλλων πραγματώσεων αυτού του φρασεολογικού μοντέλου, μερικά παραδείγματα των οποίων δίνονται παρακάτω:

- (4) *Νέοι, γέροι, παιδιά στους δρόμους, με μπαλόνια στα χέρια. Ούτε απελευθέρωση να γιορτάζαμε.*
 (5) *Βρε Δημήτρη αυτή η κατσαρόλα σου όποτε ερχόμαστε είναι γεμάτη, ούτε ο Ερυθρός Σταυρός να ήσουν.*
 (6) [...] *τον ήχο από το κορνάρισμα του μικρού μου ανιψιού κάθε φορά που φτάνει σπίτι (ούτε τη νύφη να έφερνε!).*

Σε όλες τις περιπτώσεις χρήσης του στο σώμα κειμένων eITenTen14 ο ΦΚ *Ούτε X να Y* αποτελεί συντακτικά αυτόνομο εκφώνημα, η πραγματική λειτουργία του οποίου είναι να δώσει εμφατική αξιολόγηση μιας κατάστασης που περιγράφεται στο περικείμενο. Ενώ το σταθερό συστατικό αυτού του ΦΚ έχει τη λεξική σημασία της παρομοίωσης ή της υπερβολής, το κενό slot συμπληρώνεται με μια πρόταση που δηλώνει το αξιολογικό πρότυπο, με το οποίο συγκρίνεται η κατάσταση που περιγράφεται στο περικείμενο.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η υπάρχουσα λεξικογραφική περιγραφή του παραγωγικού φρασεολογικού μοντέλου *Ούτε X να Y* καλύπτει μόνο το 8% περίπου του συνόλου των εμφανίσεων αυτού του φρασεολογικού μοντέλου στο σώμα κειμένων eITenTen14. Για το υπόλοιπο 92% είναι αδύνατον να βρει κανείς πληροφορίες στα λεξικά, επειδή, ακόμα και σε συμπληρωμένη μορφή, ο ΦΚ *Ούτε X να Y* εντάσσεται στα λεξικά στα λήμματα τεσσάρων διαφορετικών λεξημάτων που αποτελούν μέρος του μεταβλητού συστατικού στοιχείου του. Θα ήταν προτιμότερη η ένταξη του ΦΚ *Ούτε X να Y* στα λεξικά στο λήμμα του συνδέσμου 'ούτε' (καθώς και 'μήτε'), ο οποίος αποτελεί τη βασική λεξική «άγκυρα» του σταθερού συστατικού στοιχείου αυτού του ΦΚ και είναι και ο πρώτος κατά σειρά. Επίσης, θα ήταν αναγκαίο να υπογραμμιστεί με κάθε δυνατό μέσο η παρουσία ενός μεταβλητού συστατικού στοιχείου στη δομή αυτού του ΦΚ, με τη βοήθεια είτε των αποσιωπητικών (*Ούτε να...*), είτε της υπογράμμισης (*Ούτε να...*), είτε ενός συμβόλου (*Ούτε X να Y*). Επειδή μια λεπτομερής περιγραφή στο λεξικό όλων των λεξημάτων που μπορούν να χρησιμοποιούνται στη θέση του μεταβλητού συστατικού στοιχείου του ΦΚ *Ούτε X να Y* δεν είναι δυνατή, θα ήταν καλό να γίνει ένας σύντομος γενικός χαρακτηρισμός των τύπων του λεξικού συμπληρώματος, με το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί αυτός ο ΦΚ. Θα έπρεπε επίσης να αναφερθεί αν υπάρχουν κάποιοι σημασιολογικοί περιορισμοί ως προς τη σύνδεση του σταθερού και του μεταβλητού συστατικού στοιχείου ή έστω κάποιες προτιμήσεις σε ό,τι αφορά τις λέξεις ή τους συνδυασμούς λέξεων με τους οποίους θα μπορούσε να συνεισφύρει το συγκεκριμένο ΦΚ. Ως ερμηνεία θα έπρεπε να δοθεί η τυπική σημασία του ΦΚ *Ούτε X να Y*, η οποία καθορίζεται μόνο από το σταθερό συστατικό του, δεν εξαρτάται από το περικείμενο και παραμένει ίδια σε όλες τις περιπτώσεις χρήσης αυτού του παραγωγικού φρασεολογικού μοντέλου.

5 Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια περιγραφής και ανάλυσης των βασικών προβλημάτων που σχετίζονται με τη λεξικογραφική περιγραφή των φρασεολογισμών-κατασκευών (ΦΚ) – παραγωγικών φρασεολογικών μοντέλων με ένα ή περισσότερα μεταβλητά συστατικά στοιχεία (κενά slot).

Η ανάλυση των νεοελληνικών μονόγλωσσων λεξικών υπέδειξε την έλλειψη στη νεοελληνική λεξικογραφία μιας ενιαίας προσέγγισης στην περιγραφή των φρασεολογικών μονάδων αυτού του τύπου. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που σχετίζονται με τη λεξικογραφική περιγραφή των νεοελληνικών ΦΚ αποτελεί η ένταξή τους στο λεξικό ως εντελώς σταθερών, «παγιωμένων» εκφράσεων με το κενό τους slot συμπληρωμένο από κάποια λέξη ή κάποιο συνδυασμό λέξεων και χωρίς καμία αναφορά στην ύπαρξη ενός μεταβλητού συστατικού στοιχείου. Τέτοια λεξικογραφική περιγραφή των ΦΚ δεν ανταποκρίνεται στη γλωσσική πραγματικότητα και δεν επιτρέπει στο χρήστη του λεξικού να καταλάβει ότι οι εκφράσεις που παρουσιάζονται στο λεξικό ως παγιωμένες χαρακτηρίζονται από υψηλή μεταβλητότητα και κατέχουν ένα

ή περισσότερα slots, τα οποία μπορούν να συμπληρωθούν από ένα ευρύ φάσμα λέξεων ή συνδυασμών λέξεων.

Η ανάλυση της χρήσης του ΦΚ *Ούτε X να Y*, ο οποίος συμπεριλαμβάνεται στα νεοελληνικά μονόγλωσσα λεξικά σε συμπληρωμένη μορφή σε πέντε διαφορετικές εκδοχές, έδειξε ότι η συχνότητα χρήσης των συγκεκριμένων πραγματώσεων αυτού του παραγωγικού φρασεολογικού μοντέλου που συμπεριλαμβάνονται στα λεξικά στην πραγματική γλωσσική επικοινωνία δεν είναι υψηλή, ενώ μερικές από αυτές τις πραγματώσεις δεν εμφανίζονται στο σώμα κειμένων ούτε μία φορά. Το 92% όλων των εμφανίσεων αυτού του φρασεολογικού μοντέλου στο σώμα κειμένων, αποτελούν άλλες πραγματώσεις του, οι οποίες, όμως, δεν μπορούν να ερμηνευτούν με τη βοήθεια των υπαρχουσών λεξικών περιγραφών, επειδή στα λεξικά αυτό το φρασεολογικό μοντέλο συμπεριλαμβάνεται σε συμπληρωμένη μορφή στα λήμματα τεσσάρων διαφορετικών λεξιμμάτων, τα οποία δεν αποτελούν μέρος του σταθερού συστατικού στοιχείου τους.

Ο σκοπός της έρευνάς μας όμως ήταν ευρύτερος και συμπεριλάμβανε πλήρη θεωρητική και πρακτική μελέτη φρασεολογισμών-κατασκευών της νεοελληνικής γλώσσας, κάτι που ακόμα δεν έχει περιγραφεί από τους γλωσσολόγους. Κεντρικό στοιχείο έρευνας στο πλαίσιο της θεωρητικής φρασεολογίας παραδοσιακά αποτελούσε η περιγραφή και η ταξινόμηση των «κλασικών» φρασεολογικών μονάδων – ιδιωτισμών, συνάψεων, παροιμιών και ρητών, γλωσσικών κλισέ. Πολύ λιγότερη προσοχή έχει δοθεί μέχρι πρόσφατα στα φαινόμενα ιδιοματικότητας στη σύνταξη. Η διεύρυνση των ερευνητικών στόχων της φρασεολογίας και η μετατόπιση στο επίκεντρο των θεωρητικών ενδιαφερόντων της πολυλεκτικών φρασεολογικών πλαισίων αναπόφευκτα θέτουν νέους στόχους στη μελλοντική έρευνα τόσο στην ίδια τη φρασεολογία, όσο και στη φρασεογραφία και απαιτούν την ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων στη λεξική περιγραφή των φρασεολογικών μονάδων αυτού του τύπου.

Κύρια θεωρητική βάση της έρευνάς μας αποτελούν μελέτες για τη ρωσική φρασεολογία που έχουν γίνει από Ρώσους γλωσσολόγους στον τομέα της φρασεολογίας (Baranov & Dobrovolskij), καθώς και αντίστοιχες μελέτες για άλλες γλώσσες, κυρίως τη γερμανική (Fleischer, Steyer). Από αυτές τις μελέτες προκύπτει ότι ο αριθμός τέτοιων φρασεολογισμών είναι συνήθως περιορισμένος (π.χ. στη ρωσική γλώσσα διαφορετικοί ερευνητές εντοπίζουν από 50 έως 90 τέτοιες δομές). Μελετώντας το θέμα των παραγωγικών φρασεολογικών μοντέλων στη νέα ελληνική γλώσσα, έχουμε εντοπίσει προς το παρόν πενήντα ΦΚ στα λεξικά και κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας. Έτσι, αρχίζει να φαίνεται επικτή η σύνταξη ενός ειδικού λεξικού που θα εντόπιζε και θα ανέλυε τους ΦΚ της νέας ελληνικής γλώσσας.

Οι ΦΚ αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής επικοινωνίας και εντυπωσιακό παράδειγμα εκφραστικότητας στο λόγο. Είναι επίσης και ένα από τα πιο δύσκολα πεδία κατά την εκμάθηση οποιασδήποτε ξένης γλώσσας: το σταθερό συστατικό στοιχείο τους σε μερικές περιπτώσεις αποτελείται μόνο από λειτουργικές λέξεις (κατά κανόνα, όχι λιγότερες από δύο), που δύσκολα γίνονται αντιληπτές, ενώ στη θέση του μεταβλητού συστατικού στοιχείου τους μπορεί να είναι μια ολόκληρη πρόταση. Έτσι, πρέπει να υπογραμμιστεί η αναγκαιότητα μιας συστηματικής περιγραφής των φρασεολογισμών-κατασκευών και η ανάγκη σύνταξης ενός ειδικού λεξικού, κάτι που επιβεβαιώνεται έμμεσα και από τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας.

6 Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Anastasiadis-Symeonidis, A., Fotopoulou, A. & Kyriacopoulou, T. (2020). Multiword expressions in Modern Greek: synthetic review on their nature. In *Bulletin of Scientific Terminology and Neologisms. Special issue: MWEs in Greek and other languages: from theory to implementation*, p. 15.
- Baranov, A.N. & Dobrovolskij, D.O. (2014). *Osnovy frazeologii (kratkij kurs) [Basics of Phraseology (a concise course)]*. Moscow: FLINTA.
- Dobrovolskij, D.O. (2011). Phraseologie und Konstruktionsgrammatik. In A. Lasch, A. Ziem (Hrsg.) *Konstruktionsgrammatik III: Aktuelle Fragen und Lösungsansätze*. Tübingen: Stauffenburg Linguistik, pp. 110–130.
- Dobrovolskij, D.O. (2016). Grammatika konstrukcij i frazeologija [Construction Grammar and phraseology]. In *Voprosy jazykoznanija*, 3, pp. 7–21.
- Fellbaum, Ch. (2016). The treatment of multi-word units in lexicography. In Ph. Durkin (ed.) *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, pp. 411–424.
- Fillmore, Ch., Kay, P. & O'Connor, M.C. (1988). Regularity and idiomatity in grammatical constructions: the case of let alone. In *Language*, 3(64), pp. 501–538.
- Fleischer, W. (1982). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Granger, S. & Paquot, M. (2008). Disentangling the phraseological web. In S. Granger, F. Meunier (eds.) *Phraseology. An interdisciplinary perspective*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 27–49.
- Greek Web Corpus – *elTenTen14. The Greek Web Corpus*. Προσβάσιμο στο: <https://www.sketchengine.eu/eltenten-greek-corpus> [18.04.2021].
- Κάτος, Γ. (2016). *Λεξικό της λαϊκής και της περιθωριακής μας γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Προσβάσιμο στο: <http://georgakas.lit.auth.gr/dictionaries/index.php/anazitisi/g-katou> [18.04.2021].
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. (1998). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Προσβάσιμο στο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides [18.04.2021].
- Μίνη, Μ. & Φωτοπούλου Α. (2009). Τυπολογία των πολυλεκτικών ρηματικών εκφράσεων στα λεξικά της Νέας Ελληνικής: όρια και διαφοροποιήσεις. In *Selected Papers from the 18th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics, Thessaloniki 4–6 May 2007*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σσ. 491–503.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2005). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Philip, G. (2008). Reassessing the canon. ‘Fixed’ phrases in general reference corpora. In S. Granger, F. Meunier (eds.)

- Phraseology. An interdisciplinary perspective.* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 95–108.
- Σετάτος, Μ. (1994). Φρασεολογήματα και φρασεολογισμοί στην κοινή νεοελληνική. Στο *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής*, 4(B), σσ. 167–184.
- Sinclair, J. (2004). *Trust the Text. Language, Corpus and Discourse.* London: Routledge.
- Steyer, K. (2015). Patterns. Phraseology in a state of flux. In *International Journal of Lexicography*, 28(3), pp. 279–298.
- Steyer, K. (2020). Multi-word patterns and networks. How corpus-driven approaches have changed our description of language use. In G. Corpas Pastor, J.-P. Colson (eds.) *Computational Phraseology.* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 273–295.
- Συμεωνίδης, Χ.Π. (2000). *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία.* Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας.* (2014). Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.